

nulás anyagi, a lakás-üzem dologi feltételeit – a rezsi költségek kivételével – biztosítani, a lakás berendezései, felszerelése javításának, pótlásának, fejlesztésének fedezetét megspórolni, azaz minden, a gyerekekkel, a lakással kapcsolatos kiadást fedezni. Ebben még a nyári nyaralás költségei is benne vannak! A csoportok életének minden mozzanatában csaknem teljes a nevelő és a gyerekek döntési szabadsága, de minden döntés anyagi következményét maga a csoport viseli. A gazdálkodás komoly pedagógiai feladat. De nem mondhatunk le erről, hisz a gyerekeknek gazdálkodni is meg kell tanulniuk, s más módon, mint „élesben”, nem lehet ezt a feladatot megoldani.

A Gyermekközpontban a nevelőotthoni csoportok mellett az intézmény szervezeti keretein belül óvodai fejlesztő csoport, önálló, tizenhattantermes általános iskola, összetett profilú középiskola, a nevelőmunkást segítő Szakértői Csoport működik, saját gazdasági-műszaki ellátó szolgálatunk van. A mi felelőségünk a Károlyi-kastély és a hozzá tartozó park fenntartása is.

A Károlyi Gyermekközpont a Népjóléti Minisztérium által fenntartott intézmény. 1993-ban létrejött a Károlyi István Gyermekközpont Növendékeiért Alapítvány, amely segíti az intézmény törekvéseit, támogatja a rászoruló fiatalokat.

Fábró Béla

A kisegítőől a második diplomáig

Az alábbi hármas interjúban olyan cigány értelmiségieket faggattam iskolai élményeikről, akik munkájuk révén később is kapcsolatban maradtak az oktatással. Riportalanyaim: L. Márta két éve végzett a zsámbéki tanítóképző főiskolán, idén pedig az ELTE TFK magyar szakán. Tanítónőként dolgozott egy VIII. kerületi iskolában, nyaranta cigány gyerekeket táboroztatott. Jelenleg első gyermekével van otthon. L. Gyula Márta bátyja, szintén előbb tanítónőként végzett, majd beiratkozott az ELTE TFK magyar szakára. Tanárként dolgozik abban a vidéki iskolában, ahol maga is tanult. S. Imre Tündérhegyen végzett mint szociális asszisztens, és most készül a pécsi egyetem szociális-személyügyi szervezői szakára. Szervezi az iskolai szociális munkások hálózatát. Rendszeresen operatőröködik, munkáit a TV Cigány Magazinja is felhasználta. Ismereteit egy operatőri kurzuson szerezte. Az interjú 1994-ben, az ELTE Tanárképző Főiskolai Karán készült.

SI: Szekszárdon születtem, elég rossz körülmények közé. Egy beás cigányok lakta telepen nőttem fel, anyám második házasságában. Nevelőapám két éve halt meg. Jól megvoltunk. Rengeteget dolgoztunk együtt, a kapcsolatunk nagyjából ennyiből állt. Kiseb koromban is mindig kiadta a munkát, és nekem el kellett végeznem. Tiszteltem őt. Édesanyám háztartásbeli, nevelőapám a helyi térszben volt takarmányozó.

V: Volt mindig munkája?

SI: Volt. Beköltöztünk a faluba, vettünk egy kis parasztházat. Akkor aztán lebontottuk, OTP-kölcsönt vettünk fel, és építettünk. Öten vagyunk testvérek. Ketten

az első házasságból. A nevelőapától született egy ikerpár. Az egyik közülük most érettségizett és továbbtanulni készül. A többiek szakmát tanultak; az egyik esztergályos, a másik épületszerkezet-lakatos, a harmadik villanyszerelő.

V: Meddig laktál otthon?

SI: Egészen a katonaságig.

V: A szüleid pártolták a ti tanulmányaitokat?

SI: Ahogy tudták, a maguk módján.

V: Milyen tanítóiid voltak?

SI: Nagyon rossz, verekedős gyerek voltam. Az iskolában nem tudtak mit kezdeni velem. Már az első félév után kisegi-

többe raktak mint fogyatékos. Mi voltunk hárman kiségitősök az osztályból az unokatestvéreimmel.

V: Valóban, ha így jobban megnézek?! (Nevetés.) Otthon is olyan ebadta voltál?

SI: Nem mondhatnám. Nevelőapám kegyében fogott.

V: Ezt hogy érted? Megruházott, ha nem fogadtál szót?

SI: Nem. Inkább munkát adott. Nekem mindig ki volt adva, amit meg kellett csinálnom. Soha nem unatkoztam. Nagyon ritkán kaptam verést, azt is csak akkor, ha már olyan betyár dolgot műveltem, hogy a faluban híre ment.

V: Kitől kaptál inkább, anyádtól, vagy apádtól?

SI: Inkább anyámtól. Annak inkább a keze ügyében voltam. Apámtól egyszer kaptam, mikor a ló majdnem beledöglött, mert rossz takarmányt adtam neki.

V: Jól jártál egyébként az öreggel?

SI: Jól. Nem ivott, dolgozott, nem bántott. A kapcsolatunk lényege a közös munka volt. Minden nyáron szünidőben mentem haza neki segíteni a téeszbe, ahol a sertésekkel dolgozott.

V: Szerinted van olyan hogy sajátos, a magyartól különböző, cigány nevelés?

SI: Azt hiszem, a játékszabályok mások egy kicsit. Azt mondanám, szabadabb. Vannak szabályok, stabil szabályok is, de azok fratlanok, rejtettebbek, mint a magyaroknál.

V: Több, vagy kevesebb szabály van?

SI: Kevesebb, de azok annál szigorúbbak.

V: Mik a legszigorúbb szabályok?

SI: A családon belüli helye a gyerekeknek, amit nagyon jól kell tudnia, és mindenkinek a helyét szigorúan tiszteletben kell tartania.

V: Vagyis a gyerekeknek néha ezt is lehet, néha azt is, de ha az apa egyszer az asztalra csap, akkor aztán csöndnek kell lenni?

SI: Pontosan.

V: Ki a legnagyobb tekintély a családban, ha a három generáció együtt van?

SI: Nálunk legalábbis a nagymama volt. Nem élt velünk egy házban, de azért a mi családi problémáinkba is belefolyt.

V: Ha jött a nagymama, akkor még a szüleidnek is csönd volt?

SI: Persze. Egyébként nevelőapám került nagyanyámmal a konfliktust, talán tartott is tőle, meglehet, neki magának megvolt a különvéleménye, de sose mondta ki.

V: Visszatérve az iskolára, hogyan tudtál ebből a kiségitőből végül kikecmeregni?

SI: Negyedikben átköltöztünk a szomszéd faluba. Ott egy tanár meglátta rajtam, hogy nem vagyok egészen hülye, és normál osztályba tettek. Megpróbáltak érdekelte tenni abban, amit az iskolában éppen tanulni kellett. És én jó tanuló lettem. Azóta is szeretek tanulni, és folyton tanulok is valamit.

V: Milyennek találtad a szociális asszisztens-képzőt?

SI: Szerintem nagyon jó volt, csak nem adhattak ki végül diplomát – biztosan olvastad az újságokban. Pszichológusi szemléletű szociális munkásokat neveltek ki. Én nagyon sok használható dolgot tanultam ott.

V: Kaptatok valamilyen speciális, cigány kultúrára vonatkozó ismeretet?

SI: Semmit. Én voltam egyébként egyedül cigány a hatvanöt főből, akit felvettek. Csak negyvenen végeztünk.

V: Mártit hol találtad?

SI: Egy cigány táborban találkoztunk. Amúgy kétszáz kilométerre laktunk egymástól. Én Szekszárdon, ő Turán. De átvitt értelemben is messze laktunk. Én beás cigány vagyok, ő meg muzsikus, romungro családból való. Ritka az ilyen házasság. Márti nevelőtanárként volt a táborban, én meg egy videokamerával mászkáltam. Ez volt a dolgom.

V: Van saját kamerád?

SI: Nincs, de van egy csapatunk. Heten vagyunk, abból öten cigányok. Nagyon szeretnék egy stúdiót. Egyelőre nincs meg az anyagi háttér.

V: Neked mióta van ilyen rendes, egészséges cigány tudatod?

SI: Én mindig is természetesen éltem együtt a cigánysággal, se büszke nem voltam rá, se nem röstelltem. Csak úgy volt.

V: Beszéled a beás nyelvet?

SI: Hát persze. Mi otthon azt beszéljük mindig, az archaikus románt.

V: Gyula, a te feleséged is cigány ?

LGY: Igen. Igaz, nekem is – akárcsak Mártinak – volt egy nagyon nagy szerelmem a főiskolán, egy magyar lány, és tényleg hajszál híja volt, hogy egymáséi nem lettünk. Hál' istennek, hogy így történt.

V: Ezt meg hogy érted?

LGY: Ahogy a Márti. Neki már ki is volt tűzve az esküvője napja egy magyar fiúval, aztán mégsem...

V: Oké, akkor ezt majd ő elmondja... A szüleid, illetve általában a cigányok örülnek, ha gyermekeik magyarral házasodnak?

LGY: Általában nem. Az én szüleim sem örültek, de nem is tiltották.

V: Féltik a gyerekeiket, hogy esetleg az első nagyobb összeveszés alkalmával a fejközöz vágják, hogy cigányok?

LM: Én meg is kaptam hamar, pedig csak menyasszony voltam... szerencsére.

V: Kezdjük az elején!

LM: Én Turán nevelkedtem egy magyar cigány családban. Egyáltalán nem beszéltünk másképp, csak magyarul. Gyula az első gyerek, azután jövök én, és még van egy öcsém. Ő húszéves. Aszódon érettségizett a gimnáziumban, elvégzett egy kereskedelmi szakközépiskolát, plusz tavaly nyáron egy kőműves szakvizsgát is letett. Most kőművesként kapott munkát. Szeretett volna továbbtanulni, építészmérnöknek készült, de ebben súlyos betegsége, sajnos, megakadályozta.

V: Mind a hárman tanultatok? Ez nem lehetett véletlen.

LGY: Ezek az iratlan szabályok, a minta. Mindjárt megérted, ha elmesélem, hogyan is éltünk mi. Szüleim Pestre jártak dolgozni éjszakai műszakba. Én ötödikes voltam, húgom elsős, az öcsém meg kiscsoportos óvodás. Malacokat, tyúkokat tartottunk, és nekem tízéves fejjel el kellett látnom a gazdaságot, meg a két kicsit persze.

V: És még ki is kaptál, ha valamit nem jól csináltál?

LGY: Nem, sőt ők kaptak ki tőlem, mert teljesen kikészültem a gyerekektől, olyan szófogadatlank voltak, hogy... Hát azért megettetem a malacokat, csirkéket, megvacsoráztunk, megmosdattam, lefektettem a gyerekeket... én is az voltam... elalvás előtt pedig meséltem nekik.

V: Szokás volt nálatok mesélni a gyerekeknek?

LGY: Igen, igen....

V: Neked ki mesélt?

LGY: Hát...

SZI: Nekem a nagyanyám szokott mesélni, igaz nem este, de sokat mesélt.

LGY: Bennem az volt, amit az apámnál és az anyámnál is láttam, hogy rengeteget dolgoztak azért, hogy egyről a kettőre jusunk, és egyről nem jutottunk esetleg csak egy egész öt tizedre, mert semmi manipuláció nem volt az életük során, csak a két kezük, és ezt tapasztalva, egyszerűen szégyelltem volna apám elébe rakni a bizonyítványomat úgy, hogy abban van négyes vagy hármás, ha én azt tudom ötösre. Mert testnevelésből nem tudtam, most is látszik rajtam, hogy egy cingár ember vagyok, sajnos. Először én jártam Aszódra, aztán már jöttek sorban a testvéreim.

V: Miért pont oda?

LGY: Ott volt hozzánk legközelebb gimnázium és szakközépiskola. Mindössze tíz kilométer az út. Van tömegközlekedés is, egészen gyakran. Én annak idején a szakközepet végeztem el, és utána mentem a tanítóképző főiskolára, A húgom nyilván nem lett mechanikai műszerész, ő gimnáziumba került, az öcsém meg azért végzett gimiben, mert beteg.

V: Márti, te hogyan boldogultál kisiskoláskorodban?

LM: Én is hasonlóan kezdtem a pályafutásomat, mint Imre. Elsőben egy olyan „normál” osztályba kerültem, ahol egyedül voltam cigány gyerek. No, a tanító néni ezt elég keményen éreztette is velem. Ahogy ő engem nem szeretett, két hónap után ott tartottunk, hogy én is utáltam őt. Szó szerint utáltam, gyűlöltem iskolába menni. A család itthon nagyon meg volt rettenve, mert a bátyám akkor már ötödikes volt, és az osztályban a legjobb tanuló. Hogy ő milyen okos, ügyes, jó – hallgathattam, én meg milyen buta, ügyetlen, rossz vagyok; csak viszem a boszorkányokat. Elhittem. Ma már tudom, hogy ennek is a megkülönböztetés volt az oka.

V: Tudtad, hogy cigány vagy?

LM: Nem lehetett nem tudnom. A gyerekek csúfoltak, az osztálytársaim nem

szerettek, nem játszottak velem, a szünetben mindig egyedül voltam. És akkor ott nekem nagyon rossz volt megélni hét éves fejjel, hogy cigány vagyok. Pedig belőlünk aztán nem potyogtak a tetvek! Édesanyám mindig olyan tisztán járatott minket, mindig, hogy nekünk csak egy ruhánk volt. Mi soha nem kértünk még segélyeket sem. A Gyula is kérhetett volna. Három gyereke van, kevés a fizetése, rengeteg az OTP-tartozása. De azt mondja, hogy ő nem kér. Ő vállalta a gyerekeit, és megpróbálja tisztességesen fel is nevelni őket. Szerintem azért ez is túlzás! No de hadd folytatom az iskolát. Szóval, közeledett az első tanév első félévének vége. Én hiába mondogattam apunak, hogy de én tudom, amit kérdeznek az iskolában, ő csak nem akart hinni nekem. Akkor aztán lett egy csúfos nagy lebörgésem, olyan, hogy most is belépirulok, pedig igen régen volt. Mint rendesen, megint hazavittem a boszorkányt. Apám nagyon mérges volt. Nem vertek meg minket soha a rossz tanulmányi eredményért, de akkor apu kicsit pityókás is volt, és előkapta a derékszíjat. „Már megint boszorkányt hoztál! No megállj te gyerek!” Én menekültem, miközben kétségbeesetten bizonygattam, hogy de hát én tudom az egyszerűt, és már hadartam is ijedtemben össze-vissza; egyszer egy az négy, kétszer egy az három... meg hasonlókat. No erre aztán apám megtorpant, és megadóan letette a szíjat. „Ez tényleg hülye!”- mondta. Egyedül anyukám bízott abban, hogy nem vagyok teljesen debil. Amikor el kellett volna vinnie engem a szakértői vizsgálatra, ahova a tanító néni küldött, ő nem tette, hanem átvitt egy másik iskolába, ahol az a tanító néni tanított, aki előzőleg Gyuszit, a bátyámat.

V: Lehet hogy ezen múltott az egész életed, hogy pont négy év volt a korkülönbség közöttetek, hogy éppen elsős volt a „Ti” tanító nénitek? Elég hazard egy játék, nem mondom!

LM: Hát igen. Ebbe még így bele se mertem gondolni.

LGY: Ez a tanító néni, aki engem is megtanított a betűvetésre, ízig-vérig pedagógus volt. Maga köré vette az apró cigány

gyerekeket, akkor is, ha némelyiken ott volt a tetű, ha koszos volt is, mert nem rájuk haragudott. Láta, ha így is van, hát nem az a kicsi gyerek tehet róla. Ő szeretett minket, Mártit is, és tessék, ez elég volt, hogy év végére, ha nem is a legjobb – talán volt egy négyese – de az egyik legjobb tanuló legyen. Nem túlzok, ha azt mondom, mindkettőnk életében ez a tanítónő adta meg a döntő lökést a további iskolai sikerekhez. Márti kitűnően érettségizett, jelesen diplomázott, és most második diplomája előtt áll. Nem sok híja volt, hogy kisegítő iskolában végezzen, ahonnan már nincs visszaút.

LM: Én arra a legesleges legtanítónőre mégis hálával gondolok, mert ha ő nincs, talán soha nem jut eszembe gyerekeket tanítani. Bizonyára szerepet játszott persze a bátyám példája is, az, hogy ő tanár lett, de az elsődleges indítékom még ma is a tanári pályán, hogy a cigány gyerekekkel meg ne történhessen, ami velem, hogy úgy ne járjanak, ahogyan én is könnyen járhattam volna. A cigány gyerekeket nagyon könnyen kisegítő osztályba teszik, és onnan törvényesen – esetemben anyukám és a tanító néni is szabálytalankodtak – ki nem lehet kerülni.

V: Márti, elvégezted a tanítóképző főiskolát. Mi lett veled azután?

LM: Nem tudtam még, hogy hol fogok élni, Zsámbékon-e, vagy Turán, mert hogy volt ott egy vőlegényem. Magyar fiú volt, más nem is nagyon lehetett, hiszen a baráti köröm is kizárólag magyarokból állt. A főiskolán sem volt – legalábbis én nem ismertem – egyetlen cigány fiú, de lány sem. Nekem a mai napig nincsenek cigány barátaim, mert akikkel gyerekkoromban együtt játszottam, mire én elvégeztem a gimnáziumot, mindegyik megnősült, férjhez ment. Egy három-négy családos anyától nem várhatom el, hogy ő jöjjön el hozzám, menjünk el szórakozni stb. Ők teljesen másképp éltek, más gondjaik voltak már, mint nekem, aki még iskolába jártam. Ha véletlenül találkozunk, megörülünk egymásnak, beszélgetünk kicsit, és kész. Így hát a gimnáziumi évek óta – így hozta az életem – magyar barátaim voltak. Soha nem ütközött ki a másságom, csak mikor

ott éltem közöttük, amikor jöttek a mindennapok. Visszatérve a magyar völgényemre, vele is nagyon jól megvoltunk, amíg csak együtt tanultunk, udvarolgtatt. De azután kezdtünk dolgozni, és a mindennapi együttlét az már nem ment. Összesen négy hónapig éltem náluk. Nem bírtam elviselni azt, ami náluk volt.

V: Pontosan mire gondolsz?

LM: Nem is tudom... talán az a sok szabály, kötöttség. (Egyébként értelmiségi család volt.) Például egy apróság. Vasárnap délben tíz percet is kellett várni az evéssel, míg a papa is, a mama is, meg mindenki asztalhoz nem ült. És jó étvágyat kellett kívánni, mielőtt ettünk, és meg kellett köszönni, mielőtt befejeztük. Vacsoránál ugyanez, reggelinél szintúgy. Nálunk ez nem így volt. Ha éhesek voltunk, ettünk. Legfeljebb anyám elkészítette nekünk, és eléink rakta mikor kisebbek voltunk. Még a mai napig is sokszor szed nekem. Tudja, hogy ennek örülök, még ha külön nem is köszönném meg, látja rajtam azt is, hogy jó étvágygal eszem, de meg olyat is ad elém,

amit tudja, hogy szeretek. Így aztán elég, ha annyit mond: „Egyél lányom!”

V: Nem jó az, amikor együtt ül az egész család?

LM: De az nagyon jó, mi is sokszor ülünk együtt, csak az erőltetés, az a meszterkéltetés a dolgokban, hogy a két férfi új-

ságot olvas az asztalnál, a mama rádiót hallgat, én meg várok, ücsörgök. Ezért vártunk negyed órát?! Ez a közös evés?! Én ezt sose értem meg.

V: Túl művi, természetellenes, agyon-szabályozott volt minden?

Szóval, közeledett az első tanév első félévének vége. Én hiába mondogattam apunak, hogy de én tudom, amit kérdeznek az iskolában, ő csak nem akart hinni nekem. Akkor aztán lett egy csúfos nagy lebögésem, olyan, hogy most is belépirulok, pedig igen régen volt. Mint rendesen, megint hazavittem a boszorkányt. Apám nagyon mérges volt. Nem vertek meg minket soha a rossz tanulmányi eredményért, de akkor apu kicsit pityókás is volt, és előkapta a derékszíjat. „Már megint boszorkányt hoztál! No megállj te gyerek!” Én menekültem, miközben kétségbeesetten bizonygattam, hogy de hát én tudom az egyszeregyet, és már hadartam is ijedtemben összevissza; egyszer egy az négy, kétszer egy az három... meg hasonlókat. No erre aztán apám megtorpant, és megadóan letette a szíjat. „Ez tényleg hülye!” – mondta.

LM: Igen. Ez számomra elviselhetetlen volt. Hamar vége is lett az egésznek. Gyula is erre a máságra utalt. És a másik, amit már mondtam, és aminek mindig ki van téve egy vegyes házasságban az ember; nem sokáig kellett várni, hogy lecigányozzon. Én ezt nem vállaltam, és végül hál' istennek a Gyula sem.

V: Megint nagyon elkanyarodtunk az iskolától.

LGY: Én szülőként és pedagógusként is a példát látom legfontosabbnak. A helyi iskolai tapasztalatomon keresztül – mert hát csak itt élek, itt tanítok immáron hatodik éve – én így látom ezt a dolgot. Úgy próbálok a cigány gyerekeket nevelni, meta-kommunikatív módon. Minden osztályban húsz főből hat cigány gyerek. Én azt szeretném, hogy ők azt lássák ben-

nem, amit annak idején én láttam a szüleimben. Hogy egy picit vegyem át a szülő szerepét. Nem kifejezetten azt hangsúlyozom, hogy cigány identitástudat, hanem csupán a pusztá létemmel, lényemmel, hogy én ott és úgy állok a katedrán, s épp olyan cigány vagyok, mint ők. Biztos va-

gyok benne, hogy bizsergeti valami a lelküket ott belül, amikor négyszemközt valami cigányokra jellemző dolgot mondok nekik.

V: Titkon összekacsintasz velük: „mi együtt vagyunk”?

LGY: Igen, huncutul összekacsintok velük. És biztos, hogy utána bennem azt fogja látni majd, akinek teljesíteni akar. Most tanító vagyok, de jövőre magyar szakos leszek, és ott még több lehetőségem lesz, mivel több osztályt fogok tanítani. Lehet, hogy a cigány gyerekeket nem *Petőfi Sándor* fogja érdekelni, hanem hogy a tanár bácsinak bebizonyítsák, ők is érnek annyit, mint bármelyik más, hogy cseppet sem alábbvalóbbak. De ez nem baj. Majd fogják ők később még *Petőfit* a saját kedvükre, örömeikre is olvasni. Én így látom.

V: Te vagy az egyetlen cigány tanító az iskolában?

LGY: Igen. Összesen ötvenhatan vagyunk a tantestületben.

V: Tanártársaid hogyan fogadtak téged, új kollegát, nemrég még tanítványukat, a tehetséges kis cigány lurkót?

LGY: Hát... ez nem könnyű kérdés. Nekik is, nekem is nehéz volt ezt feldolgozni. Nekem nagyon jó emlékeim voltak az általános iskolai tanárainról, lévén hogy jól tanuló, jó magaviseletű gyerek voltam. Mindig segítőkészek voltak velem. Egyetlen tanárom volt – most már kollégám –, aki nem bízott bennem. Igaz, én inkább középiskolás koromban értem be. Nem hiszem, hogy felső tagozaton annyira kiemelkedő lettem volna.

V: Miből voltál olyan igazán nagyon jó a középiskolában?

LGY: Mindenből egyformán jól kellett teljesítenem. A tőlem telhető legjobban.

V: Kitűnő voltál?

LGY: Igen. Úgy kezdődött, hogy volt egy másik tanárom, egy alkoholista fiatalember, aki nyolcadik után úgy vált el tőlem, hogy újabb nyolc év múltán mint magyar szakos kolléga szeretne velem ismét találkozni. Ez nagyon bennem maradt, mint egy jóvendölés, olyan volt. És ami a legérdekesebb, hogy végül be is vált, ha nem is nyolc, de kétszer nyolc év múlva.

Én ugyanis gépészeti szakközépiskolába jártam, műegyetemre készültem. A szaktanáraim a műszaki pálya felé próbálták irányítani, aztán a középiskola harmadik évében jött a nagy pálfordulás, hogy tanító legyek. Most, mikor magyartanár is leszek, sokszor eszembe jut az a régi tanárom.

V: Ott tartottunk, hogy a kollégáid hogyan fogadtak?

LGY: Valóban, gyerekként annyira támogattak, hogy még a kétes jegyeket is felfelé húzták, vagy csak én éreztem úgy, mert annyira szerettem az iskolát? Már nem tudom. Mindenesetre boldog voltam, hogy visszakerülhettem. Az igazgató úr még ugyanaz volt, mint amikor végeztem. Felvett, és kinevezett napközibe, ahol négy évet húztam le. Osztályt az istennek nem volt hajlandó nekem adni. Kimondatlanul is, sőt négyszemközt kimondva is kiderült, hogy – nem is annyira ő, mint az alsó tagozattal megbízott igazgatóhelyettes asszony – attól félt, mit fognak szólni a magyarok a faluban, hogy én cigány ember vagyok, plusz még férfi is, és én fogom az ő gyerekeiket tanítani. Az ötvenhat fős tantestületben egyedül voltam nemcsak mint cigány, hanem mint férfi is. De a fő baj nem annyira az volt, hogy férfi, hanem hogy cigány vagyok. Kegyetlenül el voltam szomorodva. Rám bízta esti iskolát, kiségitőt... mindent elvállaltam. Csak osztályt, azt nem adtak. Ekkor hatalmas szerencsémre – meg is nevezem – *Oltvölgyi Béla* úr, balassagyarmati középiskolai tanár pályázta meg a turai iskola igazgatói állását. Sajnos, csak egy évig maradt. A tanári kar egyszerűen kifúrta, mert ő teret adott az újítani akaróknak, megkavarta picit az állóvizet. Ő azonnal rám bízott egy osztályt. Az utolsó pillanatban történt ez, amikor már azon voltam, hogy feladom. El akartam menni a rendőrségre dolgozni, ha már úgysem csinálhattam, amit szerettem volna, amiért annyit tanultam. Rögtön hadnagyi rangot kaptam volna, s persze jóval nagyobb fizetést is. De hát nem igazán szerettem volna én rendőr lenni. Már be is jelentettem, hogy megválok tőlük. Egy szóval sem marasztalt senki. Azt mondták, megértik. Nagyon rosszul esett. Ekkor jött

Oltvölgyi Béla úr, és neki elmondtam, mi az én bajom. Elmondtam azt a vágyamat is, hogy felső tagozaton szeretnék tanítani, és hogy bármely szakra hajlandó lennék jelentkezni, de az eddigi vezetés nem egyezett bele. Nincs rá keret, nincs rá igény – felelték mindannyiszor, pedig a mai napig nyugdíjasok is dolgoznak az iskolában, nincsen szaktanár. Menj, Gyula – mondta az új igazgató –, és ha felvesznek, jól van. Hatvanhatan jelentkezünk tizen-nyolc helyre az ELTE TFK magyar kiegészítő szakára. Felvettek. Voltak kételkedő hangok, hogy na majd most megmérgetsz. A húgomnak is mondták, majd most kiderül, képes-e átjutni egy felvételin. Nem volt jó ezeket visszahallani, mikor a tanítóképzőbe is nagyon jó pontszámmal jutottam be.

V: Képzelem, milyen büszkék rátok a szüleitek. Dicsekszenek veletek?

LGY: Nem. Ők ezt természetes dolognak élik meg. Apám úgy mondja: ő egész életében dolgozott – most már nyugdíjas –, vakolt, házat épített, mert ő ahhoz ért, mi meg ehhez értünk. És nem is lát nagy különbséget, meg nincs is, mert...

SI: Sok helyen szokás, hogy ha egy gyerek kijárja a nyolcadik osztályt, hatalmas banzájt rendeznek neki. Amikor én hazavittem az érettségi bizonyítványomat, anyám éppen krumplit hámozott a konyhában. „Jól van fiam” – mondta, még a pucolókés sem állt meg a kezében. Ennyi volt. Természetes, hogy én is, ahogyan ők, elvégeztem a dolgomat. Ez jobban esett nekem, mint egy akármekkora banzáj. Épp így van ez az anyósoméknál is. Persze belül bizonyára nagyon büszkék, hogy két pedagógus gyereket is felneveltek, és ezzel a faluban is tekintélyt szereztek, de ők ettől még cseppet sem hordják fenn az orrukat.

V: Vannak Turán rajtatok kívül cigány értelmiségiek?

LGY: Érettségizettek vannak négyen-öten. Sok értelmes cigány gyerek van Turán, és közülük remélem, hogy sokan tanulnak majd tovább. Ám visszatérve a kollégáimra: ha sokan kételkedtek is bennem, azért megcsináltam. Ám kimondom: nekem mindig többet kellett teljesítenem,

bennem hamarabb meglátták a legapróbb hibát is, mint másban. Ahhoz például, hogy én most felső tagozatra kerülhessek, olyan kálváriát kellett végigjárnom, megindokolnom, hogy nekem, a gyerekeknek miért van szükségük erre... Ha magyar vagyok, mindez természetes, még örülnek is, hogy vállalom a többletmunkával, költséggel, rengeteg elfoglaltsággal járó, időt igénylő terheket. Az érdekes, hogy a gyerekek – legyenek cigányok vagy nem cigányok – nagyon büszkék arra, hogy én tanítom őket, holott mindegyik jól tudja, hogy én cigány származású vagyok. Ez az én legnagyobb sikerem.

LM: A szülők is nagyon tisztelik. A magyarok is. Egyszer vártam őt az osztályterem előtt, ahol szülői értekezletet tartott. Hát nem mertem bemenni, mert a szülők olyan áhítattal hallgatták. A „Gyuszi bácsi” – gyerekeknek, szülőknek egy fogalom. Imádják! Ha én ezt egyszer megélhetném...!

LGY: Igen. Miután végre lehetőséget kaptam. Kicsit megértem persze azokat is, akik ilyen vagy olyan okból félték engem katedrára engedni. Arra még nem láttak példát Turán, hogy egy cigány tanítson. Hát honnan is tudhatták, milyen leszek? Én úgy készülök minden egyes órára, most nyáron is a következő tanévre, hogy abba ne lehessen kivetnivalót találni. Tisztán a felkészültségemmel, a lelkiismeretemmel, a becsületességemmel szeretnék hatni, bizonyítani.

V: Tanítasz a gyerekeknek cigány kultúrát?

LGY: Mivel magam is, ahogyan a gyerekek többsége romungro, így ahhoz nekem is sok mindent meg kellene tanulnom, mindenekelőtt a nyelvet. Ez szerepel is a legközelebbi terveim között. De csakis fakultációban. Nem tartok helyesnek semmiféle erőltetést. Persze olyan területeken, ahol ez a cigányság általános és természetes igénye, a legteljesebb mértékben indokoltnak tartom a cigány nyelv, cigány kultúra tanítását, vagy az első osztályokban akár a cigány nyelvű tanítást is. De amint valami kötelező, még ha egyébként akarta is volna az ember, megtorpanjtja, mint a lovat az akadály, és elbizonytalanodik.

V: Márta! Neked mik erről a tapasztalataid?

LM: Én úgy látom, nincs nagy különbség a lumpen életmódot folytató, elszegényedett, szétesett cigány és nem cigány családok gyermekeinek nyelvi, tanulmányi nehézségei között. Legalábbis ez így néz ki a VIII. kerületben, ahol én tanítottam. Az én osztályomban például alig akadt, aki tudott cigányul. Ez a Baross utca, Tavasz utca, Mátyás tér környete. Ismered a környéket. Itt nincs cigánykérdés. Itt a magyar gyerekek sem jönnek semmivel sem jobb körülmények közül, mint a cigányok, sem szociális, sem kulturális, sem semmilyen értelemben. Tízen-tizenketten laknak egy szobában, a legtöbb nem járt óvodába sem. Semmilyen viselkedésmódel nincs előttük. Azért is meg kell küzdeni, hogy le tudjuk ültetni őket elsőben.

V: Téged hogy fogadtak a kollegák? Tudták a tantestületben, hogy cigány vagy?

LM: Persze. Én vállaltam is, ez nem volt probléma. A szülőknek nem mondtam, de ők is tudták. Én csak annyit tudtam erről az iskoláról, hogy rossz a szociális összetétel, igen nagy a cigány gyerekek aránya. Körülbelül október elején, egyszer csak felháborodottan a szülők sorra jöttek be hozzám, mondván, kikérik maguknak, hogy cigány osztályba rakjuk a gyerekeiket. Tiltakoztam, hiszen ez nem cigány osztály. Mondtam is a szülőknek, nézzék a Marikát, aki szőke, a Pistit, aki fehér bőrű... stb. Ők meg sorolták, hogy ennek is, annak is cigány az apja, anyja, ők már csak tudják, hiszen szomszédok.

V: Nos, igaz volt?

LM: Igaz. Próbáltam őket megnyugtani, ez nem azért van, hogy kiközösítsenek minket, de valójában én is nagyon meg voltam rökönnyödve, el voltam keseredve. Bementem az igazgatónőhöz, és megkérdeztem nyíltan, mi volt ez? Előbb tagadta, erősködött, hogy véletlen, hebegett, habogott... végül kibökte. Ők jót akartak. Gondolták, így a magyarok is megnyugszanak, a cigányok is örülnek a cigány tanítónak. Csak hát az érintett feleket felejtették el megkérdezni. Így azután akartuk, nem

akartuk, mi lettünk a cigány osztály. Ha tudom szeptemberben, valószínűleg bele sem ugrom, annak ellenére, hogy nagyon szerettem ezeket a gyerekeket.

V: Mért mondod ezt?

LM: Mert iszonyúan egészségtelennek tartok egy ilyen összetételű osztályt, mert felháborít, hogy ráadásul a szülők és az én megkérdezésem nélkül hozták létre, és mert hiszem, hogy csakis vegyes összetételű osztályokban lehet a gyerekeket a társadalmi együttélés szabályaira megtanítani. Magyarokat is, romákat is egyaránt.

V: Folytasd, hogyan boldogultál ilyen indulás után az osztállyal?

LM: Első évben különösen megszenvedtem velük. Gyakran mentem haza sírva, de az a sok munka, amit befektettem, másodikra megtérült.

V: És mindeközben jártál a főiskola magyar szakára, naponta utaztál Turára, és a második év elejétől már kisbabát is vártál...

LM: Igen. De rengeteg öröm is lett benne. Teljesen megváltozott a gyerekek viselkedése. Rohantak fel az ebédből megírni a leckét, mert hát mit szól a Márta néni, ha nem lesz meg; aranyosak, kedvesek, szófogadóak lettek, mondhatom megszűnt minden fegyelmezési probléma. A gond nem is a gyerekekkel, hanem a szülőkkel volt.

V: Nem fogadtak el?

LM: Elfogadtak végül, de sok csatát kellett vívnom velük. Főleg azért, hogy engedjék iskolába a gyerekeiket. Fúj a szél – maradj, fiam, otthon. Esik a hó, megyünk a mamához. Két-három hét hiányzás.

V: Nem fontos nekik a tanulás?

LM: Nem. Egyáltalán nem. A fő gond mindig a szülőkkel van. Amíg a szülőket a pedagógus nem tudja megszeliidíteni, addig a gyereket sem fogja.

V: És te hogyan szeliidítetted meg a szülőket?

LM: Sokszor kimentem hozzájuk, és mindig meghallgattam őket. Sokszor az első óra azzal ment el, hogy játékokat adtam ki és hagytam, a gyerekek had nyugodjanak meg a reggeli veszekedések, cirkuszok után. Megreggeliztettem őket, hiszen éhesen nem lehet tanulni, és ezalatt jöttek a

szülők, jól kipanaszkodták magukat. Csak hallgatni kellett őket, szeretettel, megértéssel. Ez általában éppen elég volt ahhoz, hogy együttműködőek legyenek. Ha azt látják, hogy én nem vagyok az a fölényes tanító néni, aki megszólja, kioktatja őket, hanem akármilyen kosz, szegénység, zürzavar van náluk, leülök melléjük, elfogadom, ha megkínálnak, s inkább a vonatomat is lekésem, mintsem megsértsem őket azzal, hogy visszautasítom a vendégszeretetüket. Ha nem így tettem volna, bizonyosan veszítek. A kollegáim nem mentek ki egyáltalán, csak küldözgették a büntetéseket, és csodálkoztak, ha ellenségesek voltak a szülők, ha annál inkább sem küldték iskolába a gyerekeket.

V: Végül egy körkérdés: kellene-e speciális eljárások a cigány gyerekek neveléséhez?

LGY: Szpeciálisan képzett nevelők kellene, hiszen másként vagyunk huzalozva. Én hiába vagyok értelmiségi, értékítéleteimben, döntéseimben, gondolkodásomban, érzékenységemben mégis érzem a másságomat, vagy amiről már szó volt, egyszerűen másként kódolok információkat. Egyszerű, hétköznapi dolgokról van szó, olyanokról, amelyekről Márti mesélt. A cigány gyerekek kicsit olyanok, mint a vadlovak; érteni kell a nyelvükön, de nem lehet erőszakkal megregulázni őket, ily módon még a saját társadalmi normáikat sem fogadják el. Nem bírnak semmiféle intézményesítést. Nem kell tehát külön módszer, csak esetleg nagyobb türelem, megértés. Az előítéletességet pedig azonnal megérik, és természetes, hogy az ellenséges érzületet, gyanakvást, ellenállást, bezárkózást vált ki belőlük, mely légkör teljességgel alkalmatlan a nevelésre. Szerintem minden pedagógusképző intézményben Fontos

lenne legalább egy éves olyan képzés, amit nevezhetünk akár ciganológiának, akár kisebbségi stúdiumnak, a lényeg, hogy arra készítené fel a hallgatókat, hogy itt valami másság is van.

V: Gondolod hogy az előítéletességen, mely a legteljesebb mértékben irracionális, ismeretek átadásával lehet változtatni?

LGY: Nem, de az érzelmek ellenőrzését meg lehet tanulni. Én is tanítok például otthon a dolgozók általános iskolájában. Vadóc, az általános iskolát be nem fejezett tizenöt-tizenhét éves kamasz cigány fiúkról van szó, akik között olyan is akadt, akit kifejezetten nem szerettem. Néha nagyon nem szívesen mentem oda be, de le kellett gyűrnöm ezt a

gombócot, hogy soha senki ne érezze meg, hogy ott van a torkomban.

V: És gondolod, hogy valóban nem érezték?

LGY: Azért merem állítani, hogy nem, mert az év végén én is megbuktattam, akit kellett. Megköveteltem, hogy teljesítsenek. Igaz, én is megizzadtam velük, úgy, hogy a kislányaim, pedig imádom őket, azokon a napokon, amikor az esti iskolából hazamentem, legalább egy órán át nem mertek hozzám szólni. A feleségem sem. És most év végén azok a gyerekek, akikkel a legjobban megszenvedtem, messziről köszönnének. Azóta egy másik tanárt majdnem megverték, míg engem meg sorra meg akarnak vendégelni, hogy már kínos is kitérni előle. Azt értékelték, hogy dolgoztam velük, hogy ellenükben is értük küzdöttem.

V: A nehéz fiúk megtérítéséről jut eszembe: mi a véleményetek arról, mikor egyházak térítik jó útra a cigány embereket.

LGY: Magam nem vagyok templomjáró ember, így erről csak óvatosan merek nyilatkozni. Az tény, hogy a cigányság igen istenfélő, szinte 100%-uk vallásos a maga

*Speciálisan képzett
nevelők kellene,
hiszen másként vagyunk
huzalozva. Én hiába
vagyok értelmiségi,
értékítéleteimben,
döntéseimben,
gondolkodásomban,
érzékenységemben mégis
érezem a másságomat,
vagy amiről már szó volt,
egyszerűen másként
kódolok információkat.*

módján. Az egyházak rosszat nem tanítanak nekik. Nem elképzelhetetlen, hogy az egyházakkal, jó szakemberek mellett jól együttműködhetne a cigányság.

V: Nem féltő, hogy a többségi társadalomba való befogadás ára egy idegen vallási kultúrába való beolvadás lesz?

LGY: Az egyházközösség az egyetlen hely, ahol egyenrangúnak hihetik magukat. Krisztus értük is meghalt.

V: Elkanyarodtunk, és Márta, te még nem válaszoltál, hogy szerinted kell-e speciális nevelés a cigány gyerekeknek?

LM: Ahogy Gyula mondta: a cigány gyerekek olyanok, mint a vadlovak. Én ehhez hozzáteszem, hogy olyan vadlovak, akiket csakis szeretettel lehet betörni, korbacsal soha. Amikor én közéjük kerültem, teljesen felkészületlen voltam erre a feladatra. A főiskolai próbatanításokon csupa jólfésült kis magyar gyerekkel találkoztam. Válogatott tanulók. Egyetlen cigány gyerekkel találkoztam az egész gyakorlóiskolában, az is valami véletlen folytán csöppent oda.

V: Fontosnak találnád, hogy ne kerüljenek ki úgy tanárjelöltek az iskolákba, hogy életükben egyetlen cigány gyerekkel sem találkoztak tanórai szituációban?

LM: Nem fontos, hogy éppen cigány osztályt lássanak, de az igen, hogy sokféle környezetből jövő gyereket ismerjenek meg, ne csak a belvárosi, középosztálybeli magyar gyerekeket. Legyen a II. kerületben gyakorló iskola, de legyen a VIII.-ban is, és az ne a Fazekas legyen.

V: Gyula azt mondta, szeretetteljes szigor, normák, példamutatás – ez a lényeg. De hát mi ebben a speciális?!

LM: Igaz. Azt hiszem, a cigány gyerekek neveléséhez még nagyobb hit és kitartás kell. Hinni abban, hogy tudunk tenni valamit, talán ez a legfontosabb. Például amikor én szeptemberben beléptem az iskolába, hát visszahököltem annak a mocsoknak, lepusztultságnak a láttán, ami ott fogadott. Gondolkodtam is, ne menjek-e máshova inkább, hiszen voltak ajánlataim.

Aztán mégis belefogtam, mert úgy éreztem, csak így valósíthatom meg önmagam, ha legalább megpróbálom. Itt tényleg szükség volt rám.

SI: Hadd válaszoljak én is a cigány gyerekek nevelésével kapcsolatos kérdésre, bár én nem vagyok pedagógus. Szerintem a legfontosabb, hogy mindig a helyi viszonyokhoz, igényekhez kell alkalmazkodni. Vannak olyan régiók, ahol a cigány iskola ki sem kerülhető. A lényeg, hogy természetesen úgy álljon össze az iskola, amilyen a helyi társadalom összetétele, illetve amilyenek a helyi igények. A sokszínűség, a szabadságfok, az önkéntesség. Nem erőltetni. Érezzék a magukénak az iskolát. Szerintem a másik nagyon fontos dolog, hogy ahol tömegesen vannak cigány gyerekek, oda kellene a cigány pedagógusok.

V: Te is egyedül vagy cigány abban a tantestületben, ahol szociális asszisztensként dolgozol?

SI: Igen. A kollegáimmal egyébként jól kijövök, de ha volna még valaki, aki ennyire belülről látja ezt a dogot, azért sokkal könnyebb lenne. Egyedül vagyok a kerületben olyan szociális munkás, aki az iskolákkal tartja a kapcsolatot. Most készülünk egyébként az iskolai szociális munkásokat hálózatba szervezni.

V: Te nem csak egy konkrét iskolához vagy kirendelve?

SI: De, csak most azt a feladatot kaptam, hogy más iskolákban is mérjem fel a szociális munka szükségességét, de képzett cigány szociális munkást biztosan nem fogok találni. Nekem egyébként a tanodai rendszer tetszik, vagyis az olyan tanulássegítés, mely sokkal több szabadságot enged meg. Ez közelebb áll a cigányokhoz.

V: Márta, csak még egy utolsó kérdés. Mikorra várod a babát?

LM: Bármelyik pillanatban itt lehet. Most, a riport után megyünk az orvoshoz.

V: Na akkor siessetek, nehogy már itt a főiskolán megszülessen a baba, azért ez túl korai lenne, nem gondold?

Vég Katalin